

Suvremeni rječnik po mjeri korisnika: danski mrežni rječnik *Den Danske Ordbog*¹

Danski je sjevernogermanski (nordijski) jezik koji je po broju izvornih govornika sličan hrvatskomu: kao prvi jezik govori ga oko 6 milijuna ljudi. Osim u Danskoj, danski je službeni jezik i na Ovčjim (Ferojskim) Otocima (uz ferojski jezik), a do 2009. bio je službeni jezik i na drugome samoupravnom teritoriju u okviru Danske – Grenlandu. Iako je danas ondje službeni jezik samo grenlandski, danski i dalje ima važnu ulogu u različitim sferama života, uključujući i školstvo. I na Islandu, koji s Danskom dijeli višestoljetnu zajedničku povijest te se od nje u potpunosti odvojio tek sredinom prošloga stoljeća, obavezno je učenje danskoga u školi. Osim toga, danski ima status manjinskoga jezika u najsjevernijoj njemačkoj saveznoj zemlji Schleswig-Holsteinu, koja graniči s Danskom te ondje živi danska nacionalna manjina.

Rječnik *Den Danske Ordbog* (danski *ord* ‘riječ’, *bog* ‘knjiga’, *ordbog* ‘rječnik’), koji će biti prikazan u ovome članku, najveći je rječnik suvremenoga danskog jezika i vrlo je ambiciozan rječnički projekt. Rječnik se izrađuje u Danskome društvu za jezik i književnost (*Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*) uz pomoć naprednih tehnologija: riječ je o e-rječniku pri čijoj se izradi iskorištavaju brojne mogućnosti računalnoga jezikoslovlja te elektroničkoga – mrežnoga medija. U nastavku će se predstaviti izgled i sadržaj rječnika te neka računalna rješenja kojima se taj rječnik i njegova uporaba razlikuju od tradicionalnih, tiskanih rječnika.

Den Danske Ordbog jednojezični je mrežni rječnik danskoga jezika: nalazi se na rječničkome portalu *ordnet.dk* te je slobodno dostupan javnosti. Na istome portalu može se pristupiti još dvama izvorima za danski jezik: povijesnomu danskom rječniku te korpusu (računalno pretraživoj zbirci) danskih tekstova. Zanimljivo je da su ti izvori na portalu povezani, primjerice, ako otvorimo određenu natuknicu u rječniku suvremenoga jezika, a zanima nas kako se ta riječ upotrebljavala u povijesti danskoga, pritiskom na odgovarajuću poveznicu možemo otvoriti istu natuknicu u povijesnome rječniku, a ako nas zanimaju primjeri uporabe te riječi, na isti način možemo otvoriti pretraživanje te riječi u korpusu – zbirci danskih tekstova.

Rječnik je dostupan na mreži od 2009. godine, a od 2013. postoji i kao aplikacija za pametne telefone. Budući da je riječ o mrežnome rječniku, čiji se sadržaj, za razliku od

¹ Članak je izrađen u okviru znanstvenoga projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*, a građa je prikupljena tijekom studijskoga posjeta Danskomu društvu za jezik i književnost financiranoga iz projekta *Elexis – European Lexicographic Infrastructure*.

tiskanih rječnika, lako mijenja, rječnik se stalno doraduje i dopunjuje novim riječima i značenjima. Prema podacima navedenim na rječničkome portalu rječnik je u lipnju 2022. sadržavao 104 596 natuknica. Rječnik se posuvremenjuje dvaput godišnje i svako je posuvremenjivanje medijski popraćeno, a uredništvo na stranicama rječnika objavljuje popis novih riječi, izraza i značenja koja su dodana u rječnik. Ti su popisi zanimljivi jer često odražavaju aktualna društvena zbivanja koja dovode do pojave novih riječi i značenja ili češće uporabe postojećih riječi, a aktualnost pojedine teme i potreba da se o njoj govori te čestota riječi u uporabi važni su kriteriji za uvrštavanje novih riječi i izraza u rječnik. Stoga nije neobično što se na popisu izraza dodanih u rječnik tijekom 2020. nalaze i brojni izrazi povezani s pandemijom bolesti COVID-19, primjerice *lanac zaraze (smittekæde)*, *imunitet krda (flokimmunitet)*, *zabrana okupljanja (forsamlingsforbud)*, *videosastanak (videomøde)*, *samostalno trenirati (selvtræne)*, *škola/školoвање kod kuće (hjemmeskole)*, *helikopterski novac (helikopterpenge)*, *zakon donesen po hitnome postupku (bæstelov)*, *zatvaranje (nedlukning)*. Jedan od važnih događaja koji su obilježili ljeto 2022. u Danskoj bilo je održavanje najveće svjetske biciklističke utrke *Tour de France*, koja je ove godine prvi put započela u Danskoj. Tim povodom u danski rječnik dodano je tridesetak novih izraza iz područja biciklizma, primjerice *stražnji mjenjač (bagskifter)*, *lula volana (frempeind)*, *brdaš (grimpeur)*, *idealna linija (ideallinje)*, *odvojiti se (od skupine biciklista, trkača i slično) (slå et hul)*, *imati dijamante u nogama (= imati snage u nogama; have diamanter i benene)*.

U vezi s dopunjavanjem rječnika može se postaviti pitanje kako leksikografi prikupljaju građu za rječnik. *Den Danske Ordbog* korpusno je utemeljen rječnik, što znači da se podatci o riječima, njihovu značenju i uporabi crpe iz korpusa, koji sadržava velik broj raznovrsnih tekstova te se stalno nadopunjuje novima, čime se stječe uvid u stvarnu jezičnu uporabu u različitim kontekstima te moguće promjene i novine u jeziku. S pomoću računalnoga programa za pretraživanje korpusa leksikografi mogu pronaći različite podatke poput popisa novih riječi koje još nisu unesene u rječnik te čestote njihova pojavljivanja u korpusu. Osim toga, važnu ulogu u posuvremenjivanju rječnika imaju i njegovi korisnici, koji pri pretraživanju rječnika mogu uočiti da neka riječ čije ih značenje ili uporaba zanima ne postoji u rječniku, da je opis značenja zastario ili nepotpun i slično. Uredništvo potiče javnost na sudjelovanje u proširivanju rječnika s pomoću funkcije *Sporhund* (igra riječima: *sporhund* 'pas tragač', *ord* 'riječ'), koja omogućava jednostavno slanje prijedloga nove riječi. Kako bi se korisnici motivirali na sudjelovanje, uz poveznicu za slanje prijedloga nalazi se popis najnovijih natuknica koje su dodane u rječnik nakon što su ih predložili korisnici te nekoliko prijedloga koji su poslani te se još razmatraju za uvrštavanje u rječnik. Osim toga, uz svaku rječničku natuknicu nalazi se poveznica za slanje komentara uredništvu ako se u vezi s njom uoči kakav problem. Takva pojednostavnjena komunikacija korisnika rječnika s njegovim sastavljačima još je jedna od prednosti mrežnoga rječnika u odnosu na tiskani.

.....
 Helikopterski novac novac je koji
 država izravno dijeli građanima.

Rječniku se pristupa preko početne stranice (1. slika), na kojoj se nalazi prozor za pretraživanje, ali i mnoštvo sadržaja kojima se potiče interes korisnika za sadržaj rječnika, primjerice riječ ili izraz dana (*Dagens ord / Dagens udtryk*), odabrani jezični savjet (*Sprogligt*) s poveznicom na zbirku jezičnih savjeta na portalu, spomenuta funkcija *Spordhund* te izbor medijskih tekstova koji se tiču rječnika.

1. slika: Početna stranica rječnika *Den Danske Ordbog* na portalu *ordnet.dk*

Izgleđ rječničkoga članka prikazat će se na primjeru natuknice *cykel* 'bicikl' (2. slika). Na početku rječničkoga članka nalaze se osnovni podaci o riječi, u ovome slučaju vrsta riječi i rod, nastavci za oblike (*bøjning*), izgovor (*udtale*) i etimologija (*oprindelse*). Izgovor je naveden fonetski i u obliku zvukovnoga zapisa koji se reproducira pritiskom na ikonu zvučnika. Potom slijedi obrada značenja, koja se sastoji od definicije, značenjski povezanih riječi (*ord i nærheden* 'bliske riječi'), primjera čestih kolokacija (*eksempler*), odnosno riječi koje se često upotrebljavaju zajedno s riječju *bicikl* (*voziti se na biciklu, gurati bicikl, zakrpati gumu na biciklu*), te citata preuzetih iz korpusa kojima se opimjeruje uporaba riječi. Nakon značenja slijede ustaljeni izrazi (*faste udtryk*) poput frazema ili višerječnih naziva; u ovome slučaju navode se višerječni nazivi *bicikl s pomoćnim motorom* (= *moped*) i *bicikl s trima kotačima*. Na kraju članka donose se tvorenice (*orddannelse*), koje su podijeljene na izvedenice i složenice, te podatak o tome kad je natuknica unesena u rječnik i koje je godine posljednji put posuvremenjena. Budući da se mrežni rječnik za razliku od tiskanoga može stalno doradivati i sadržavati građu nastalu u različitim razdobljima, podatak o starosti natuknice može biti koristan iako u rječnicima često nedostaje.

The screenshot shows the Den Danske Ordbog (Danish Dictionary) entry for 'cykel'. The interface includes a search bar at the top with 'cykel' entered. On the left, there is a navigation menu with options like 'Om Den Danske Ordbog', 'Hjælp til søgning', and 'Se også'. The main content area displays the word 'cykel' with its grammatical information (substantiv, fælleskøn), pronunciation [ˈsyɡəl], and etymology. It lists various types of bicycles (tohjulet, trehjulet, damecykel, herrecykel) and provides example sentences. The right sidebar contains search filters and lists of related words and fast facts.

2. slika: Natuknica *cykel* 'bicikl' u rječniku *Den Danske Ordbog*

Neka su od računalnih rješenja koja olakšavaju služenje rječnikom napredne mogućnosti pretraživanja, unutarječničko i izvanječničko povezivanje, objasnidbeni okviri te različite mogućnosti prikazivanja sadržaja.

Osim pretraživanja prema natukničkom obliku rječnik omogućava i pretraživanje s pomoću oblika riječi i nepotpunih izraza te pomoć pri pretraživanju tako što program za određenu kombinaciju slova predlaže rječničke natuknice, a u slučaju pogrešno upisane riječi ili nepostojeće natuknice predlaže natuknice sličnoga izraza. Osim toga, rezultati pretraživanja osim jednorječnih natuknica uključuju i ustaljene višerječne izraze u kojima se tražena riječ pojavljuje kao sastavnica iako su takvi izrazi obrađeni u članku u kojemu se obrađuje glavna riječ u njihovu sastavu (npr. *bicikl s pomoćnim motorom* u članku *bicikl*), a ne kao zasebne natuknice. Zahvaljujući tomu korisnik ne mora znati pod kojom natuknicom treba tražiti pojedinu svezu ili frazem.

Već je spomenuto da prikaz pojedine natuknice uključuje poveznicu s povijesnim rječnikom i korpusom, a kao još jedan oblik povezivanja s korpusom uz pojedine izraze u rječničkome članku – primjere kolokacija (npr. *køre på cykel* 'voziti se na biciklu') i ustaljene izraze – nalazi se poveznica na korpus u obliku ikone K, pritiskom na koju se otvaraju rezultati pretraživanja toga izraza u korpusu te se tako može dobiti uvid u širi kontekst njihove uporabe. Rječnik je povezan i s danskim pojmovnim rječnikom

(tezausom) preko spomenutoga polja *bliske riječi (ord i nærheden)*: pri osnovnome prikazu natuknice prikazuje se nekoliko značenjski povezanih riječi i fraza preuzetih iz tezaurusa (*ženski bicikl, muški bicikl, tricikl...*), a prikaz se može i proširiti i tada se otvaraju dijelovi članaka u tezausuru u kojima se tražena riječ pojavljuje i oni obično sadržavaju znatno veći broj značenjski povezanih riječi nego u osnovnome prikazu (3. slika). Mogućnost unutarriječničkoga povezivanja također je veoma dobro iskorištena te su značenjski povezane riječi i tvorenice koje se navode u članku hipertekstno povezane s odgovarajućim natuknicama u rječniku.

<p>CYKEL</p> <p>cykel, jernhest ^{SL}, stålhest ^{SL}, havelåge ^{SL}, skærveknuser ^{GL}, damecykel, herrecykel, tohjulet cykel, trehjulet cykel, tricykel, børnecykel • racercykel, racer, sportsykel, letvægtsykel, ryttercykel • mountainbike, mtb, crosscykel • BMX-cykel, BMX, trickcykel • minicykel, foldecykel • liggecykel, sofacykel • ladcykel, transportcykel, budcykel, longjohn, kassecykel • rickshaw, cykeltaxa • kabinecykel, cykelbil • væltepeter ^{SPBG}, velocipede • tandem, tandemcykel • ethjulet cykel, unicykel, monocykel, cirkuscykel • hybridcykel, eicykel, skinncykel • motionscykel, kondicykel, bodybike, spinningcykel, ergometercykel • løbecykel, dræsnie, løbehjul, vandcykel • anhænger, ...</p> <p><small>fra Den Danske Begrebsordbog, kapitel.8</small></p>	<p>II. Cykel, en. [ˈsyɡəl, ˈsigəl] (<i>ogs. alm. skrevet Cykle</i>). <i>flit. -kler.</i> (laant i 1880'erne fra eng. <i>cycle</i>, egl. <i>forkortelse af bicycle</i>, se <i>Bicycle</i>; <i>sa. ord som Cyklus</i> <i>ordet har nu fortrængt baade Bicycle og det ældre Velocipede</i>, <i>jf.:</i> <i>Cycle-Tidende, Organ for de samlede danske Bicycle-Clubber (bogtitel.1884)</i>)</p> <p><i>køretøj</i>, <i>alm. bestaaende af to efter hinanden stillede, med luftringe forsynede hjul, som bevæges ved trædning af den kørende selv ell. v. hj. af en motor (jf. Motorcykel); "(ride)hjul"; ogs. om lign. køretøj m. tre hjul: tricykel. Tidsskr.forsport. 1886.498. enhver Dame, som kjører (nu: kører paa) Cycle.DanskSporttid.1889.321. En brilliant Tur har jeg været, Du – Det er dog en storartet Opfindelse, disse Cykler! SvLa.Iris.132. paa min Cykel er jeg Herre over hele Landet og Ridder af alle Landeveje. VilhAnd.AD.103. *De andre to er sagtens paa Besøg i hendes Hjem idag, – er kommen ridende paa deres Cykler.JakKnu.Va.85. jeg stod og pumpede min sikkel.Hjortø.DG.134.</i></p>
<p>CYKELSPORT</p> <p>cykel, racercykel, racer, landevejcykel, banecykel, tempocykel, mountainbike, mtb'er, crosscykel, BMX, BMX-cykel • cykeludstyr, ...</p> <p><small>fra Den Danske Begrebsordbog, kapitel.17</small></p>	
<p>PERSONTRANSPORT / I UDTRYKKET: TAGE CYKLEN</p> <p>transportere sig, tage fra A til B, køre^{GL}, pendle, age^{GL}, lade bilen stå, cykle, tage</p>	
<p>den ko mindre end risikoen for at dø af at køre 10 meter på cykel i gården foran Marsells Boulevard 36 i Århus, hvor jeg mennesker til at stå op midt om natten for at køre 359 kilometer på cykel. "Jeg ved egentlig ikke, hvorfor jeg gør dette her", siger stået op, gik Ruth med udenfor for at se Birgitte køre af sted på sin cykel. Hun blev stående og så hen mod hjørnet. Huskede Ella du skal vælge cykel, og giver dig mulighed for at køre en prøvetur på cyklen. Hvis du er utilfreds med styr eller sadel er der flasken, været på toiletet uden at låse døren og køre hjem på cykel om natten uden at have lys på cyklen. Alle disse i cyklens lejer? Du har tit oplevet, at du kan køre langt på cykel uden at træde- under hvilke forhold? Analysér kræfterne i denne langs kysten hele vejen ned til Falsterbo, og man kan køre med bil eller på cykel på kystvejen med udsigt over engene hele vejen. Eskilstorps Ångar,</p>	

3. slika: Povezivanje sadržaja: *cykel* 'bicikl' u tezausuru i povijesnome rječniku te kolokacija *køre på cykel* 'voziti se na biciklu' u korpusu

Iz opisa sadržaja rječničkoga članka jasno je da rječnik sadržava mnogo podataka o značenju i uporabi riječi te su neki rječnički članci prilično opširni. U cilju postizanja bolje preglednosti sadržaja i lakšega pronalaženja traženih podataka mogućnosti elektroničkoga medija iskorištene su i kad je riječ o prikazu sadržaja. Osim što svi članci imaju mogućnost prikaza cjelokupnoga članka ili njegove kraće inačice, u kojoj su neki podatci izostavljeni, za duže članke nudi se mogućnost prikaza pregleda, u kojemu su navedeni dijelovi članka te se pritiskom na koji od elemenata – primjerice pojedino značenje kod višeznačnih riječi – otvara odgovarajući dio članka. Nadalje, prelaskom pokazivača preko određenih polja u strukturi članka pojavljuju se okviri s objašnjenjima koja korisniku olakšavaju služenje rječnikom, a da se pritom članak dodatno vizualno ne opterećuje. Naprimjer, kod natuknice *cykel* uz oznaku roda *felleskøn* 'zajednički rod'

prikazat će se objašnjenje toga naziva uzimajući u obzir korisnike koji možda ne vladaju dobro danskim jezikoslovnim nazivljem (4. slika), a uz navod iz korpusa na taj se način prikazuju puni podatci o izvoru navoda.

cykel substantiv, fælleskøn	
BØJNING cykle	fælleskøn
UDTALE ['syge]	= n-ord (modsat intetkøn);
OPRINDELSE fr	latinsk betegnelse: utrum
'ring, kreds'	ul', af <i>bi-</i> 'to' og græsk <i>kyklos</i>

4. slika: Okvir s objašnjenjem naziva *fælleskøn* 'zajednički rod'

Pogled u sadržaj, izgled i uporabu danskoga rječnika pokazao je da on, osim što je poput tradicionalnoga rječnika izvorom brojnih podataka o značenju i uporabi riječi, obuhvaća i inovativna računalna rješenja koja olakšavaju služenje rječnikom i pronalaženje podataka. Zahvaljujući mogućnosti mijenjanja i dodavanja sadržaja u mrežnome mediju rječnik se stalno posuvremenjuje i proširuje, a sadržajem posredno mogu upravljati i sami korisnici predlaganjem riječi i izraza koje bi trebalo uvrstiti u rječnik te komentiranjem postojećih članaka. S obzirom na sve navedeno može se zaključiti da je *Den Danske Ordbog* zaista rječnik po mjeri korisnika te da može poslužiti kao uzor za izradu suvremenoga mrežnog rječnika.